

Tervek, eredmények és kompromisszumok: bejutás a felsőoktatásba

A felsőoktatásba érkezők megvalósulatlan és megvalósult terveit vizsgáljuk a 2008. évi jelentkezési és felvételi adatok alapján. Mi a sikeres felvételi titka? Miben kényszerültek céljaik módosítására az első helyen be nem jutott jelentkezők? A felvételi jelentkezésben az egyéni döntés (a mozgósított szellemi tőke, motiváció és igény szint) hátterét igyekszem megrajzolni az átfogó számok alapján, elfogadva, hogy egyrészt ezekben a választásokban a külső (társadalmi) kényszerek is jelentősek, másrészt az egyéni döntés belső folyamatainak nyomán követéséhez több (szubjektív) információra lenne szükségünk maguktól a jelentkezőktől. Ez az elemzés nem ígér tehát végeredményeket, egy fontos terület feltérképezésében tett első lépések egyike. A vizsgálat csak egyetlen évre terjed ki, de a felvételi adatbázisban elérhető összes jelentkező adataira épít, így lehetőséget ad a képzési területek, intézménytípusok, regionális különbségek figyelembevételére is.

Az elemzés forrásai és kontextusa

A felvételi szabályok sokat változtak az utóbbi években, együtt a magyar felsőoktatással, az intézményekkel, a szakok struktúrájával – és magukkal a jelentkezőkkel. Felsőoktatási felvételi azonban ma is van, ma is megszüri a jelentkezőket, még ha a verseny nem is olyan erős a megnövekedett hallgatói létszám mellett (Róbert 2000). A vizsgált 2008-as évben sem jutott be minden jelentkező a felsőoktatásba (Fábi 2008a,b), és sokaknak nem az elsőként megjelölt szakra, intézménybe sikerült csak felvételt nyerniük. Általános szűrő szerepe mellett a felvételi tehát fontos alakítója is a továbbtanulási terveknek: irányítja a jelentkezőket a különböző képzési formákba, intézménytípusokba, szakterületekre. Sokrétű vita folyik arról, hogy milyen felsőoktatás-politikai célok, intézményi lobbitevékenység, munkapiaci elvárások, jelentkezői vágyak és információk alakítják a felsőoktatásba vezető utat. Az oktatásirányítás felől erős érvek szólalnak meg ma a természettudományos képzés mellett, emellett az intézményi törekvések között általános jelenség az intézménytípusok vetélkedése is a szűkös állami és magánforrásokért (Kiss és mtsai 2008), hogy csak két példát hozunk az intézményi, strukturális hatásokra. A felvételi azonban nem csak társadalmi léptékű célokat szolgál (lásd Fényes és Verdes 1999), de ugyanakkor egyéni választás is, a jelentkezők végül is maguk jelölik meg (ismerve képességeiket, igényeiket és lehetőségeiket), hogy milyen szakokon, intézményekben próbálnak szerencsét, kikkel szállnak versenybe. A felvételi adatok elemzése ezért segíthet bennünket abban is, hogy felmérjük a felsőoktatásba igyekvők döntésének néhány jellemzőjét. A falusi fiatalok helyzetét a 2007-es felvételi adatbázison elemezve korábban azt találtam (Kiss 2008), hogy a nyilvánvaló társadalmi akadályokkal megküzdve, általában el tudják kezdeni a felsőfokú tanulmányaikat, miközben – kényszerből, saját érdeklődésből – meghatározott szakterületek, intézménytípusok és régiók irányába fordul a továbbtanulási szándékuk. Az alábbiakban

hasonló logikára építve, hasonlóan vázlatos elemzést készítettem a felvételi adatbázisban található adatok alapján a felvételi folyamatról, előtérbe állítva a hozott szellemi tőke szerepét és az első helyen fel nem vettek kisebb-nagyobb kompromisszumainak, karriermódosításainak irányát.

2005 óta nem a felsőoktatási intézmények felvételiztetnek, hanem (a művészeti jellegű területeket kivéve) az érettségi vizsga kijelölt tárgyaiban nyújtott teljesítmény, a korábbi tanulmányi eredménnyel kiegészítve, szolgált a pontszámítás alapjául. Az elmúlt évben új pontrendszer került bevezetésre, melyben pluszpontokkal együtt összesen 480 pont szerezhető meg, ám logikájában a korábbi rendszer él tovább. A középiskolai tanulmányokkal szerzett pontok és az érettségi során választott felvételi tárgyakban nyújtott teljesítmény elsősorban a nyelvvizsgával és a legtöbb felsőoktatási szakterületen (még) nem kötelező, emeltszintű érettségi vizsgával, valamint a középiskolai tanulmányi versenyeken sikeres szerepléssel voltak szaporíthatók. Lehetőség volt szociális vagy más természetű akadályozottságot kompenzáló előnyben részesítés igénybevételére is. A 2008-as évben immár a harmadik bolognai évfolyam indult, melyben az újonnan kialakított alapképzési és osztatlan képzési szakokra (és az itt nem vizsgált felsőfokú szakképzésre) lehetett érettségivel jelentkezni. Az ezekre benyújtott jelentkezéseket és felvételi eredményeket elemzem.

Az adatok a 2008-as jelentkezési és felvételi adatbázisból származnak, melyet az Educatio Kht. gondoz, és évek óta a Fábri István által vezetett kutatócsoport dolgoz fel, mutat be a nagyközönségnek (Fábri 2008a,b). Ennek az adatbázisnak nagy előnye, hogy lényegében teljes körűen tartalmazza a jelentkezők adatait, és a populációt nem társadalomtudományi kutatásokban megszokott mintavételi eljárással igyekszik leképezni. Az adatbázis ugyanakkor a felvételi jelentkezés és eljárás folyamata közben is alakul a jelentkezési folyamat előrehaladtával és a folyamatos hiánypótlással. Ennek következtében az adatbázis különböző időszakokban némiképp eltérő adatokat tartalmaz. Az elemzéshez felhasznált (2008. október 22-i) változat a bolognai alapképzési és az osztatlan képzési szakokra jelentkezők (összesen: 85 901 fő) adatait tartalmazta, az elsőhelyes jelentkezéseket figyelembe véve. Nem vizsgáltam a felsőfokú szakképzésre és az MA-szintre jelentkezőket, valamint a kiegészítő képzésre jelentkezőket sem. A nem alapképzésre jelentkezők sokkal kevesebben vannak, és jelentős részben életútjuk más pontján is állnak, ezért indokolt a különválasztásuk. Az általam vizsgált két képzési formára jelentkezők közül 71 984 fő kezdhetette meg tanulmányait az adatbázis tanúsága szerint valamilyen alap- vagy osztatlan képzési szakon 2008 őszén. A mintegy háromezer első helyen alapképzésre jelentkező, ám tanulmányait más képzési formában (jellemzően felsőfokú szakképzésben) megkezdőt kihagytam a felvettek általam vizsgált populációjából.

Jelentkezési stratégia, felvételi sikeresség

Abból indultam ki, hogy a felvételi adatbázisban szereplő adatok mögött a jelentkezők személyes döntése, a lehetőségekkel és kényszerekkel való többé-kevésbé tudatos számvetése áll. A felsőoktatási jelentkezés súlyát növeli, hogy az ma sem csupán a jelentkező következő 3-5 évének alakulására van hatással. Az első megszerzett diplomának a személyes identitás, a később is meghatározó szakmai szemlélet formálódásában is változatlan jelentősége van, ahogy alapvetően alakítja a foglalkoztatási kilátásokat, a jövőendő életmódot is. Ugyanakkor magának a megkezdett felsőfokú képzésnek, intézményi kereteinek, a képzési formának, az egzisztenciális körülményeknek is fontos hatásuk lehet. Az értelmiségivé válásnak meghatározó körülményei ezek a viszonylag nyitott, rugalmas képzési módok és sokoldalú társadalmi kommunikációs csatornák mellett formálódó mai élettapasztalatok, a társadalmi szocializáció más irányból érkező számos impulzusaival együtt.

I. táblázat. A felvételi teljesítmény és szakválasztási stratégiai háttértenyezői a választott érettségi/felvételi tárgyakhoz rendelve (Forrás: OFIK, 2008)

Választott felvételi tárgy ¹	Felvettek száma		Felvételi		Többletipontok			Felvételi		Társadalmi háttér											
	átlag	átlag	Hányadik helyen felvett	Elért pont	Hány helyre jelentkezett	Hányadik helyen felvett	Elért pont	Tanulmányi verseny ²	Előnyben részesítés ²	Nyelvvizsga ³	Emelt szintű érettségi	Főiskolára	Budapestre	Leggyakoribb képzési terület ⁴	Nő	Budapestről ⁵	Nagyvárosból ⁵	Városból ⁵	Községből ⁵	Szakközépből	
	fő	átlag	átlag	átlag	átlag	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
matematika	29 778	4,06	1,56	330	16,8	4,7	38,5	29,1	45,3	48,0	műszaki (39,4%)	36,2	20,2	23,0	30,7	26,1	38,9				
történelem	29 351	4,70	2,02	338	11,0	6,1	38,6	33,2	48,1	43,6	gazdaságtudományi (36,6%)	63,5	20,9	23,3	30,6	25,2	30,7				
magyar	20 000	4,17	1,84	332	8,4	6,2	36,4	28,8	48,6	40,5	jogi, igazgatási (30,0%)	76,2	19,7	22,9	31,1	26,3	30,6				
angol	15 941	5,02	2,11	357	10,1	4,5	49,2	39,9	50,5	48,6	gazdaságtudományi (46,2%)	61,5	27,1	25,2	28,7	19,0	23,3				
német	8 451	4,64	1,95	356	11,7	6,2	51,6	38,5	50,8	41,3	gazdaságtudományi (47,5%)	72,0	15,8	21,6	32,0	30,6	28,0				
informatika	8 151	4,03	1,44	307	10,3	5,9	32,7	21,2	43,6	43,1	műszaki (46,8%)	19,3	14,9	23,8	33,0	28,3	47,0				
biológia	7 841	4,34	1,71	345	8,1	6,5	49,0	50,4	37,8	38,7	orvos-egészségtud. (40,1%)	65,1	16,8	24,7	31,9	26,6	16,6				
fizika	5 893	3,76	1,31	342	20,0	3,5	47,3	37,9	38,0	59,1	műszaki (72,2%)	20,5	22,2	24,3	30,2	23,3	32,1				
kémia	2 755	4,33	1,54	386	8,9	5,4	68,2	69,0	14,1	46,2	orvos-egészségtud. (52,0%)	58,2	16,0	28,3	30,9	24,9	13,5				
földrajz	1 435	4,43	1,69	320	4,2	8,2	32,3	32,2	27,2	32,8	természettudományi (98,2%)	51,0	14,3	21,8	34,4	29,5	18,1				
...																					
Minden felvett	71 984	4,33	1,79	342	13,4	5,5	40,4	34,4	45,9	44,8	gazdaságtudományi (22,9%)	55,1	20,4	23,4	30,7	25,4	33,4				

(1) A felvételi során beszámított leggyakoribb érettségi tárgyak (a felvételizők legalább 1 százaléka választotta ezeket).

(2) Tanulmányi versenyért vagy hátrányos szociális helyzetért pluszpontot kaptak aránya az összes felvetthez képest.

(3) Legalább egy középfokú nyelvvizsgát a felvételi során beszámítottak.

(4) Annak alapján, hogy az adott tárgyból felvételizőket mely képzési területekre vettek fel (gyakran egymáshoz közeli arányban szerepelnek a különböző képzési területek).

(5) A négy településtípus együttesen adja ki a felvett 100 százalékát.

A diákok a felkészülés során a pontok gyűjtésével, az érettségi vizsgán való szerepléssel, s mindközben a felsőoktatási szakok, intézmények, a tagozat és maguknak az érettségi tárgyaknak megválasztásával nyilván készülnek is a szak, intézmény, képzési forma megválasztására. Sokféle információra támaszkodva igyekeznek lehetséges életpályákat összevetni, lehetőségeket és megszereshető erőforrásokat mérlegelni. Megrendelői pozíciójuk valószínűleg nem a közgazdasági tan-könyvekben leírt tipikus fogyasztóé, ám a felsőoktatásba készülve van valamilyen, többé-kevésbé végiggondolt választási stratégiájuk, mely több oldalról is vizsgálható. A jelen elemzéshez rendelkezésünkre álló adatok alapján a döntés eredményeiből igyekezhettünk vázlatos képet rajzolni a társadalmi mellett az egyéni meghatározókról is.

Az 1. táblázat oszlopai a felvételi folyamatnak megfelelően követik egymást, s az egyes sorokban a felvételi tárgyak bontásával együtt mutatják be a különböző jelentkezői csoportok kirajzolta metszetek eltéréseit és hasonlóságait a felvételi teljesítményben, aspirációban és eredményekben. A táblázat utolsó oszlopai szociodemográfiai adalékokat nyújtanak a választásokon és teljesítményeken alapuló elemzéshez, azzal az erős korláttal, hogy a szubjektív oldal hiánya mellett a jelentkezők háttérét is inkább csak sejtetni engedik az elsősorban mégis a felvételi adminisztrációjához gyűjtött adatok.

A leggyakrabban (legalább a jelentkezők 1 százaléka által) választott tíz tárgy között találunk humán- és reáltárgyakat, hagyományos és a közoktatásban új keletű (például közgazdaságtan, informatika) tárgyakat is. Az olyan klasszikus tantárgyak a legnépszerűbbek (összefüggésben azzal, hogy a felsőoktatási szakokon mit fogadnak el), mint a magyar, matematika, történelem vagy az angol. Az így jelentkezők már csak számarányuknál fogva is közel állnak más jellemzőikben a táblázat alsó sorában látható átlagértékekhez, de részletesebb elemzésük ennek ellenére is érdekes sajátosságokat tár fel. Csak egyet kiragadva a számos kínálkozó szempont közül: az angolból felvételizők felülről, míg a matematikából vizsgázók alulról közelítik minden jelentkező összesített átlagát a felvételi pontszámban, talán nem függetlenül az így célba vett szakterületektől és a bejutásért folytatott versenytől. A táblázatban részletesebben is láthatók a pluszteljesítményekkel kapcsolatos számszerűsített információk. Összességében itt az előnyben részesítettek szerény száma mellett látható a nyelvvizsgát és az emeltszintű érettségit választók viszonylag nagyobb aránya. Ez utóbbi lehetőségek tehát bevett – bár valószínűleg nem minden társadalmi csoport számára egyformán elérhető – eszközei a felvételi esélyek növelésének. Ha egy lépéssel továbbmegyünk, akkor felvételi tárgyak választásához is köthetjük, hogy ki tudott pluszteljesítményt mozgósítani. A leggyakrabban választott tárgyakból (matematika, történelem, magyar) felvételizőkre némiképp az átlag alatti értékek jellemzők, míg az orvosi-egészségtudományi képzésen hasznosuló természettudományi tárgyakból (kémia, biológia) vagy fizikából és angolból felvételizők jellemzően inkább mutatnak plusz tanulmányi teljesítményt. Más oldalról az is kirajzolódik, hogy bizonyos érettségi tárgyak (például informatika, földrajz) inkább a kisebb plusz-erőforrásokat mozgósítani képes jelentkezők körében népszerűek. Ugyanakkor a következő, a felvétellel kapcsolatos adatokból az látszik, hogy az egyetemekre éppen a kémiai, földrajzból, biológiából és fizikából tett, míg főiskolára az angol és a német felvételi vezet inkább.

Az 1. táblázat különböző oszlopai között a fentiekén túl is számos összefüggés lehet érdekes, a bemutatott arányszámok és átlagok remélhetőleg meg is mozgatják az olvasó fantáziáját, elemzőkedvét. Érdekes lehet például, hogy a felvételi miként vezet el egy adott szakterületre való bejutáshoz. Azt látjuk, hogy a legnépszerűbb, gazdaságtudományi területhez több kiindulópontból is eljuthatunk; történelem, angol, német felvétellel is ez a leggyakoribb választás. A humán tárgyak többségét ebben a vázlatos kapcsolatban (minden tárgynál csak a leginkább választott terület

szerepel) magához is köti. Nem csoda tehát, ha a harmadik legnépszerűbb szakterületre, a bölcsészettudományira (2. táblázat) már „nem jut” kisajátítható felvételi tárgy.

2. táblázat. Az egyes képzési területekre jelentkezők és felvettek aránya a teljes vizsgált populációban (Forrás: OFIK, 2008)

Képzési terület	Jelentkezők (%)	Felvettek (%)
Gazdaságtudományi	23,6	22,9
Műszaki	13,9	16,9
Bölcsészettudományi	12,4	11,4
Társadalomtudományi	9,1	9,6
Jogi és igazgatási	8,8	8,6
Informatikai	5,8	7,0
Orvos- és egészségtudományi	6,0	5,6
Természettudományi	3,1	4,8
Agrár	4,0	4,3
Pedagógusképzési	3,9	4,2
Sporttudományi	2,5	2,0
Művészeti	4,9	1,5
Nemzetvédelmi és katonai képzési	1,0	0,7
Művészetközvetítési	0,8	0,7
Összesen	100	100
N	85 901	71 984

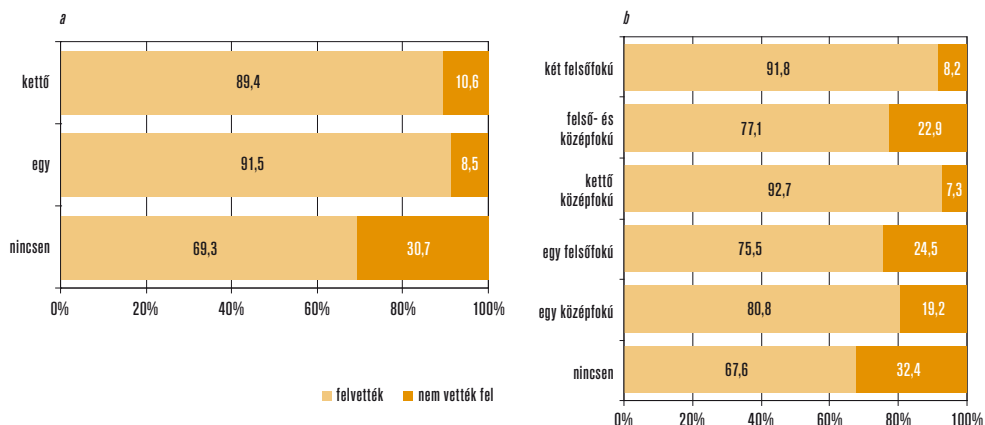
A felvételi tárgyak felől vizsgálva viszont rendre a második legnépszerűbb marad a bölcsészettudományi terület, ezért nem jelenik meg az 1. táblázatban a legnépszerűbb képzési területek között. Ez nem feltétlenül jelent hátrányt a terület számára, sőt az is lehet, hogy a gazdaságtudományihoz hasonlóan elmosódott kontúrjai még előnyösek is lehetnek az érdeklődők szélesebb körének meritésével. Karakteresen kirajzolódik ugyanakkor a műszaki (matematika, informatika, fizika), illetve az orvosi-egészségtudományi képzési területre (biológia, kémia) vezető út. A képzési területek után zárójelben található arányok – melyek azt jelzik, hogy az adott tárgyból felvételizőket mely képzési területekre vették fel – egyébként összességében is viszonylag nagy mozgásteret mutatnak, hiszen egy sem közelíti meg a 100 százalékot, a legtöbb 50 százalék alatt marad. Nem jelenthetjük tehát ki, hogy a felvételi tárgy választása szigorúan megfeleltethető volna a szakterületének.

A társadalmi mobilitás komplex jelenségéhez adalék, hogy akár településtípus, akár a középiskola típusa szerint melyik tárgyat választják gyakrabban a felvételizők, nyilván megint csak összefüggésben az eltervezett felsőfokú szakiránnyal. A községben élők esetében a legnépszerűbb tárgyak (földrajz, német, informatika) iránti érdeklődés érdekes elegyét tükrözi a természettudományos-mérnöki irányultságnak, a kulturális mintának és az ezt erősítő közoktatási lehetőségeknek, a pluszteljesítményeket (például nyelvvizsga) elősegítő intézményi háttér szükségének. A nagyvárosokból jelentkezőknek sajátos karaktert ad az angol-kémia párosítás és ezzel együtt a gazdaságtudományi mellett talán leginkább választott orvos-egészségtudományi felsőfokú irányultság. Megerősíti a nemi sztereotípiákat, hogy a humán felvételi tárgyakban inkább bíznak a nők, míg a férfiak a matematikát és az informatikát részesítik előnyben. A szakközépet végzettek ugyanakkor a csökkentett órászámú tanult természettudományos tárgyakban (például földrajz, kémia, biológia) maradnak el, viszont előszeretettel választják az informatikát.

A középiskolai tanulmányoktól a felsőoktatásba vezető úton a fiatalok és a családjuk fontos döntést hoznak a pluszpontok megszerzésébe fektetett erőforrásokat illetően (1. ábra). Bár az emeltszintű érettségi elvben külön speciális felkészülést nem igényel, a nyelvvizsgák megszerzésével együtt az átlagosnál nagyobb erőfeszítést tükröz, ezáltal válik az esélyeket növelő tényezővé. Pluszteljesítmény, a jövőbe való befektetés attitűdje és főként az emeltszintű vizsgánál némi kockázatvállalás is szükséges az így kínált tanulmányi pluszpontok megszerzéséhez. Az adatok azt mutatják, hogy jobb az emeltszintű érettségit és a nyelvvizsgát is vállalók esélyei.

1. ábra. Az emeltszintű érettségi vizsgák (a) és a nyelvvizsgák (b) szerepe a felvételi során

(Forrás: OFIK, 2008) N=71984

A nyelvvizsgák szerepét árnyaltabban is vizsgálhatjuk az 1b ábrán, ahol az látszik, hogy a két egyforma szintű (közép- vagy felsőfokú) nyelvvizsga segít igazán. Ennek okát keresve nem kell feltétlenül a számmisztikához fordulnunk, bár nem árt, ha azt feltételezzük, hogy a nyelvvizsgák a pusztán nyelvtudásnál többet is kifejeznek. A kulturális, tanulmányi többletet – amely végső soron az elit középiskolai háttérre is következtetni enged – úgy látszik, hogy 2008-ban nem az egyetlen, hanem a két párhuzamosan megszerzett nyelvvizsga jelzi. Ugyanakkor a felső- és középfokú vizsgával egyaránt rendelkezők esetében mutatkozó hullámvölgy a felvételi esélyben érdekes, nem lineáris összefüggést mutat. A nagyobb teljesítmény mellett is lényegesen csökkenő eredményesség az aspirációk szerepére hívja fel a figyelmet. Bár egy felső- és egy középfokú nyelvvizsga pluszpontban is többet ér a két középfokúnál, a megcélzott szakok, intézmények magasabb színvonala miatt vezet el feltehetően kisebb arányban a sikeres felvételihez. Igazán csak feltételezés az itt rendelkezésre álló adatok alapján, de az is könnyen lehet, hogy a jelentkezők ilyen háttérrel kevésbé hajlandók akár a másodikként vagy a harmadikként megjelölt választásukban is számukra súlyos kompromisszumot kötni. Inkább halasztják a felsőfokú tanulmányaikat. Mindenképpen további elemzésre érdemes, miként tükröződik a kulturális tőke és igény szint hatása a nyelvtudásban.

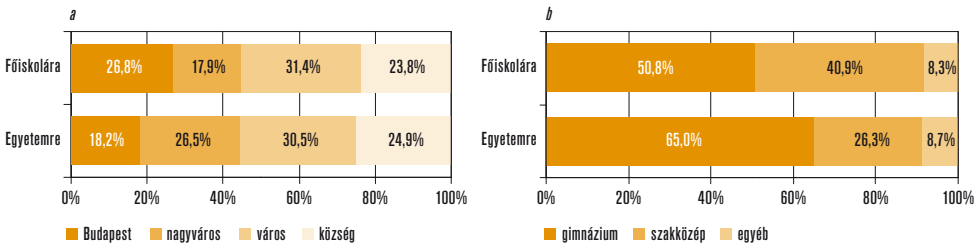
Felsőoktatási lehetőségek, továbbtanulási irányok

A felsőoktatásba bejutás nem csupán a felkészülés során tett erőfeszítések és a vizsgastratégiák kérdése, sok múlik a társadalmi miliőn, amiben a jelentkező felnő és él. Ez a pusztán felvételi

esélyeken túl azt is alakítja, hogy milyen felsőfokú végzettségek kerülnek egyáltalán szóba a pályaválasztás során, milyen szakterületre, intézménytípusba igyekeznek a felvételizők.

A bolognai alapképzési szakok esetében a képzés tartalmában, követelményeiben elvileg nincsen különbség a főiskolák és az egyetemek között. Az erre vonatkozó választás így az esetlegességeken túl az adott intézmény presztízsével van szorosabb összefüggésben, a jelentkező által megcélzott intézményi nívóra és az ezzel vállalt élesebb vagy kevésbé éles versenyre utal. A 2. ábrán található adatok nem igazolják, hogy a hátrányosabb társadalmi pozícióból érkezők csupán az elvileg kisebb presztízsű önálló főiskolákba jutnának be, mint hagyományosan a társadalmi mobilitás színvonalának tartott felsőoktatási intézményekbe. Bár a lakóhely nincsen szoros összefüggésben a társadalmi státusszal, mégis fontos tény, hogy a községekben élők éppen olyan mértékben jutnak be az egyetemekre, mint a főiskolákra. Sőt, az adatok alapján éppen a budapestiek jelentkeznek inkább főiskolára, mint egyetemre. Mindez összefüggésben állhat azzal is, hogy a legnépszerűbb pénzügyi, gazdasági főiskolák is éppen Budapesten találhatók.

2. ábra. Főiskolára és egyetemre bejutottak lakóhelye (a) és középfokú tanulmányai (b) (Forrás: OFIK, 2008) N=71984

A szakközépiskolai, illetve gimnáziumi végzettség sokkal egyértelműbb összefüggésben van az intézménytípus választásával. Főiskolákra jóval nagyobb arányban jutnak be a szakközépiskolát végzettek, míg a gimnáziumból érkezők hangsúlyosan az egyetemeken folytathatják tanulmányaikat.

Az intézménytípus megválasztását más összefüggésben mutatja a 3. táblázat. Ebben a metszetben azt látjuk, hogy a nem első helyen bejutók is jellemzően végül olyan intézménytípusba nyernek felvételt, amit első helyen jelöltek meg. Ez a hosszabb utat bejáró csoport is 70 százalékot meghaladó arányban az előzetesen elsőként kitűzött intézménytípusba kerül. Kicsit lejt csak a pálya a főiskolák felé, oda némiképp nagyobb arányban kerülnek be a többedik helyen bejutó jelentkezők az első választásukkal megegyezően, vagy attól kényszerűen eltérve is.

3. táblázat. A nem első helyre bejutottak preferenciája és felvétele főiskolára és egyetemre (Forrás: OFIK, 2008) N=28496

Első helyes jelentkezés	Felvétel (%)		
	Főiskola	Egyetem	Összesen
Főiskola	87,8	12,2	100,0
Egyetem	30,5	69,5	100,0

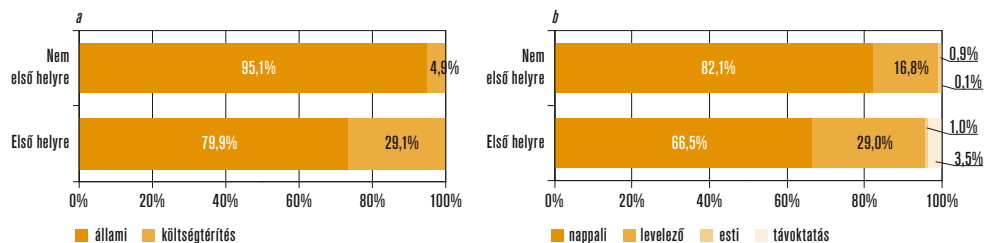
Első helyen a jelentkezők hattizede (43 803 fő) jutott be a felsőoktatásba, míg a többedik helyen a maradék bő negytedde (28 181 fő). A 4. táblázat mutatja a bekerülés és a beadott párhuzamos jelentkezések arányszámait. Az első helyen felvettek helyzete kedvezőbbnek tűnik, hiszen arra a szakra, abba az intézménybe nyernek felvételt, amelyikre leginkább készültek.

4. táblázat. Az első öt helyen megjelölt választásukban felvettek száma és annak arányai, hogy közülük ki mennyi helyre adta be összesen a jelentkezését (Forrás: OFIK, 2008)

Hányadik helyre vették fel	Felvettek száma (fő)	Hány helyre jelentkezett									
		1	2	3	4	5	6	7	8	több	Össz.
1	43 803	12,2%	11,8%	39,9%	12,2%	7,5%	8,6%	2,3%	2,2%	3,4%	100%
2	14 177		11,7%	33,4%	15,6%	11,0%	14,5%	3,2%	3,7%	7,0%	100%
3	6 838			39,4%	18,3%	13,6%	13,6%	4,2%	3,4%	7,5%	100%
4	3 574				21,9%	18,1%	32,6%	6,5%	7,3%	13,7%	100%
5	1 775					23,0%	30,4%	11,9%	14,1%	20,7%	100%
több	1 817										
Össz.	71 984										

A 3. ábrán látható adatok azonban azt mutatják, hogy az első helyen felvetteknek legalábbis két ponton mégis a nehezebb utat kell vállalniuk a választásuk sikeréért: sokkal inkább választják a költségtérítéses képzést, és érezhetően kevésbé ragaszkodnak a nappali tagozatú tanulmányokhoz, mint többedik helyen bekerült társaik.

3. ábra. Az első helyre és a nem első helyre felvettek stratégiáinak különbsége az állami finanszírozásra (a) és különféle tagozatokra (b) való jelentkezésben (Forrás: OFIK, 2008) N=71984

Azt is feltételezhetjük – bár a jelen adatok erre inkább csak következtetni engednek –, hogy a rosszabb egzisztenciális helyzetű és/vagy „főállású” diáklétet (ösztöndíjjal, kedvezményekkel) megcélzó felvételizők bejutásuk során valószínűleg kevésbé tudják megvalósítani a „szívükhöz közelálló” szakmai tervüket, erősebbek a kötöttségeik az intézményválasztásban is.

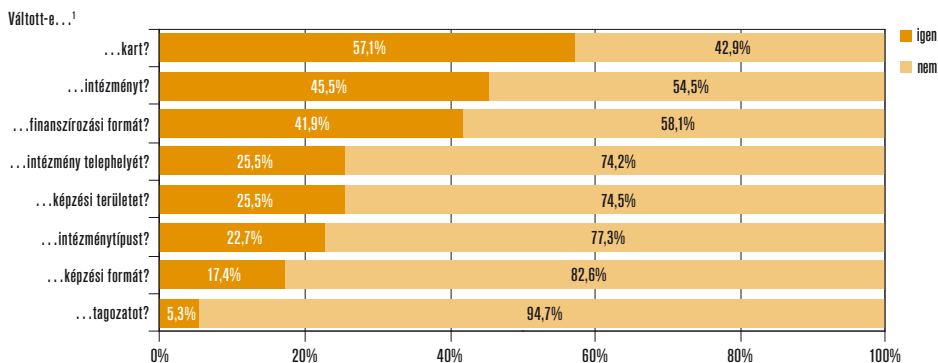
Az első helyen és a többedik helyen bejutottak teljesítményét, jelentkezési stratégiáját és demográfiai helyzetét részleteiben is áttekinthetjük az 5. táblázat segítségével. Az első helyen bejutottak esetében az adatok alapján együtt van jelen a jobb teljesítmény (középiskolai eredményekben, pluszteljesítményekben) és a nagyobb áldozatok vállalása (nappali tagozatra kisebb, költségtérítésre nagyobb arányú első jelentkezés). Céltudatosabb a tervezésük is, hiszen átlagosan kevesebb helyre adják be jelentkezésüket, mint a nem első helyen bejutott társaik. A képet tovább árnyalhatja, hogy a nagyobb teljesítmény és a nehezebb út vállalása nem feltétlenül ugyanazt a jelentkezőt jellemzi, ez lehet két külön csoportja is az elsőként bejutottaknak. Mint a korábbiakban, itt is kézzel foghatóvá válik a teljesítmény és a stratégikus választás egymással interakcióba kerülő két tényezőjének szerepe a felvételi sikerességben. A jelen elemzésnél mélyebb, többváltozós statisztikai vizsgálat kiindulópontját is jelenthetik ezek az adatok.

5. táblázat. Az első és nem első helyre bejutottak felvételi teljesítménye, jelentkezési stratégiája és demográfiai háttere (Forrás: OFIK, 2008)

Felvételi teljesítmény, stratégia, háttér	Hányadik helyre vették fel	
	Első helyre	Nem első helyre
Teljesítmény		
Nyelvvizsgát tesz	44,0%	34,9%
Tanulmányi versennyel pluszpontot szerez	15,7%	9,7%
Emeltszintű érettségit tesz	34,6%	34,0%
Hozott pontok, középiskolai teljesítmény (átlagérték, maximum 200)	136,2	118,34
Hány pontot ér el (átlagérték, max. 480)	353	325
Jelentkezési stratégia		
Nappali tagozatot választ első helyen	66,5%	82,2%
Levelező tagozatot választ első helyen	29,0%	16,8%
Költségtérítést választ első helyen	29,1%	4,9%
Hány helyre jelentkezett (átlagérték)	3,6	5,4
Hányadik helyen vették fel (átlagérték)	–	3,0
Demográfiai háttér		
Életkor (átlagérték)	22,7 év	21,0 év
Nem (nő)	50,3%	62,4%
Szakközépből jön	34,0%	32,4%
Hátrányos helyzetéért előnyben részesül	5,2%	5,8%
Budapesten lakik	19,3%	22,2%
N	43803	28496

Az első és többedik helyen bejutottak teljesítményének, céljainak és háttérének összevetése után lehetőségeink szerint azt is érdemes nyomon követni, hogy az utóbbiaknak mennyiben változik a felsőfokú pályafutásuk az első helyre sorolt választásukhoz képest. A még meg sem induló karrier változását néhány mutatóval érzékelteti a 4. ábra. Egyes alapvető jellemzők mentén itt azt vizsgálhatjuk, hogy az első helyre sorolt alternatívához képest mennyiben térnek el a felvétel nyomán megkezdhető felsőfokú tanulmányok.

4. ábra. A nem első helyre bejutottak karrierjének változása az első helyen megjelölthöz képest (Forrás: OFIK, 2008) N=28496

(1) Az első helyen megjelölt választás és a felvétel különbözik.

A főbb tendenciákat követve azt látjuk, hogy a nem első helyen bejutottak többsége kart vagy intézményt, illetve finanszírozási formát változtat az első helyen megjelölt eredeti szakmai el-
képzéséhez képest. Az intézmény és a kar váltásának jelentőségét nehéz országos tendenciákat
elemezve felmérni. A nagy átlagok alapján úgy tűnik, hogy finanszírozási formát mindenképpen
jelentős mértékben kell váltaniuk, majd' felük első helyen állami finanszírozásra pályázott, ám
csak költségtérítéses helyre nyert felvételt (6. táblázat).

6. táblázat. A felvettek elsőként választott és a felvétel során elért finanszírozási formája
(Forrás: OFIK, 2008) N=71984

Első helyen választott finanszírozási forma	Felvett finanszírozási forma				Összes (%)
	Állami		Költségtérítéses		
	fő	jelentkezők (%)	fő	jelentkezők (%)	
Állami	46 213	79,9	11 637	20,1	100
Költségtérítéses	169	1,2	13 965	98,8	100

Ez az összefüggés a jelentkezés egy fontos aspektusát, a finanszírozás kérdését emeli ki. Az ezen
túlmenő jelentkezési stratégiákat (például inkább a szakterülethez, intézményhez vagy akár finan-
szírozási formához ragaszkodók elkülönítése) további elemzés tudná kibontani. Látható, hogy in-
tézmenytípust, képzési formát (alap-, osztatlan képzés és felsőfokú szakképzés merül fel a vizsgált
populációban) és különösképpen tagozatot váltanak legkevésbé a jelentkezők. Ez utóbbi érdemes
egy szóra, hiszen ez a tendencia magával a tanulmányok tartalmával kevés kapcsolatban van, in-
kább a diáklét általános, ám annál fontosabb jellemzője, hogy valaki nappali, esti vagy levelező
képzésben folytatja tanulmányait. Ugyanakkor a kínálat is befolyásolhatja a tagozatváltást, elkép-
zelhető, hogy bizonyos szakokból nem megfelelő arányban indul esti vagy levelező képzés.

Az első jelentkezésükhöz képest szakmai irányt váltók inkább maradnak ki a legnépszerűbb kép-
zési területekről, és a kevésbé népszerű területek felé terelődnek. Ha általában a jelentkezési és a
felvételi arányokat hasonlítjuk össze szakterületi bontásban (1. táblázat), akkor azt látjuk, hogy a
népszerű területek közül a gazdaságtudományi és a bölcsészettudományi terület a hozzá jelente-
zőkénél kisebb arányban fogad hallgatókat. A műszaki és a természettudományi szakterületen vi-
szont nagyobb arányról beszélhetünk a felvettek, mint az első helyes jelentkezések tekintetében. Ezt
mutatja más oldalról a 7. táblázat, amiben csupán a nem első helyes felvettek első helyen megjelölt
(ám meghiúsult) választásában és a végül létrejött felvételen vizsgálhatjuk a szakterületi bontást.

7. táblázat. A nem első helyre bejutottak első helyen választott és felvett képzési területe
(Forrás: OFIK, 2008) N=28496

Képzési terület	Első helyen választott (%)	Felvett (%)
Gazdaságtudományi	33,0	29,6
Bölcsészettudományi	15,8	14,4
Társadalomtudományi	12,5	13,9
Jogi és igazgatási	7,7	7,2
Műszaki	6,1	9,1
Orvos- és egészségügytudományi	5,5	4,5
Művészeti	3,8	1,0
Pedagógusképzés	3,8	4,5

Képzési terület	Első helyen választott (%)	Felvett (%)
Agrár	3,6	4,1
Sporttudományi	3,3	3,0
Informatikai	2,7	3,6
Nemzetvédelmi és katonai	1,0	0,6
Művészetközvetítési	0,7	0,9
Természettudományi	0,7	3,6
Összesen	100,0	100,0

Míndez újabb adalék a felvételihez kapcsolódó kényszerek és választások megértéséhez. Sokrétű tehát a döntés, amit a felvételi kapcsán meghoznak a jelentkezők. Ennek egy több oldalról elemezhető lenyomata az a preferenciasorrend, amit a felvételi lapon egymást követően megjelölt alternatívák kirajzolnak, illetve külön értékelhető az ennek nyomán kialakuló felvételi döntés.

Összességében ez a rövid elemzés is mutatja, hogy a felsőoktatási felvételiben együtt vannak jelen a társadalmi adottságok, egyéni stratégiák, motivációk, igényszintek és a megmért teljesítmény hatása. Az egyéni döntés mellett a középfokú és a felsőfokú oktatás kapcsolatát is a számok segítségével tudtuk körbejárni a felvételi jelentkezés apropóján. Ennek során megerősíthettük, hogy a felsőoktatásba bejutás évekkal a továbbtanulási jelentkezés beadása előtt induló döntések sorozatán keresztül valósul meg, ami a jól megválasztott középfokú tanulmányokkal és kiegészítő teljesítményekkel kezdődik, a célba vett képzések kiválasztásán és az érettségi vizsgán nyújtott teljesítményen keresztül, az intézményi és oktatáspolitikai preferenciák által kialakított feltételek között folyó verseny eredményeként formálódik.

IRODALOM

Fábrí I. (2008a): Kik tanulnak tovább? *Felsőoktatási Műhely*, 2 (2)

Fábrí I. (2008b): *A 2008-ban felvételt nyert hallgatók általános jellemzői.*

[http://www.felvi.hu/index.ofi?mfa_id=446&hir_id=9856&oldal=1] (2008. október 30.)

Fényes H. – Verdes E. (1999): Döntés preferálással, felvételi vizsgák Magyarországon 1967 és '89 között. *Szociológiai Szemle*, 1999/2, 58–76.

Kiss L. – Nagy Z. – Kneisz I. (2008): Intézményi várakozások és stratégiák a felsőoktatásban. *Felsőoktatási Műhely*, 2 (2),

Kiss P. (2008): Falusiak (és nem falusiak) a felsőfokú tanulmányaik kezdetén. *Felsőoktatási Műhely*, 2(1) 45–58.

Róbert Péter (2000): Bővülő felsőoktatás: ki jut be? *Educatio*, 2000/1. 79–94.

Varga J. (2002): Earnings and expectations and higher-education enrolment decisions in Hungary. *Society and Economy*, 24 (1), 121–152.

A növényteni gyűjtemény az Akadémia épületében
az 1900-as évek elején.